

AKADEMİSYEN V.V. BARTOLD*

İ. PETRUSEVSKİY

Vasiliy Vladimiroviç Bartold 15 Kasım 1869 tarihinde Peterburg'da Ruslaşmış bir Alman ailesinin çocuğu olarak dünyaya geldi. Ataları Baltık'da doğmuşlardır. Lüteryan papazı olan annesinin dedesinin babası Hamburg'dan Rusya'ya göç etmiştir. V.V. Bartold'un babası borsa acentesi idi. V.V. Bartold "*Avtobiografiya*"sında¹ babasının mirasının oğullarıyla devam etmemiş ve 1917 Büyük Ekim İhtilâl'inden sonra "babasının evlatlarından hiçbirinin göç etmediklerini" belirtmiştir. Çocukluk ve delikanlılık yıllarında ailesinin maddî durumu V.V. Bartold'un çok yönlü sosyal bilimler eğitimi almasına, bilhassa Batı Avrupa'nın eski, klâsik ve temel dillerini öğrenmesine, sonra da daha okul çağındayken ilgisini çeken tarih mesleğini seçmesine imkân vermiştir. V.V. Bartold 1887 yılında 8. Sen Petersburg Koleji'ni altın madalya ile bitirdi. V.V. Bartold antik tarih, Yakın ve Orta Doğu ülkelerinin tarihi arasından sonuncusunu seçmeye karar verdi ve 1887 yılının sonbaharında Sen Petersburg Üniversitesi Doğu Dilleri Fakültesinin Arap, Fars, Tatar, Türk Dilleri Bölümünü kazandı.

V.V. Bartold öğrencilik yıllarında Arap, Fars ve Türk dillerini derin bir şekilde öğrendi, ancak daha ziyade Yakın ve Orta Doğu ülkelerinin Orta Çağ tarihi ilgisini çekmiştir. O zamanlarda Doğu bilimlerinin bu dalı fakültede filolojiden üç basamak aşağıdaydı. V.V. Bartold'un sonradan fark ettiğine göre fakültede "Doğu tarihinin tek temsilcisi, genel olarak Avrupalıların Doğu seyahatleri tarihini ve bunun haricinde birkaç dersle de Orta Asya tarihini veren Veselovskiy"²di. "Doğu Tarihi Kürsüsü"nde görev yapan Prof. N.İ. Veselovskiy (1848-1918), V.V. Bartold'un çalışma alanını seçmesinde tamamen serbest bıraktı. V.V. Bartold'un esas ilim danışmanı ünlü ve çok yönlü ilim adamı Viktor Romanoviç Rozen (1849-1908) idi³. Rus milliyetçisi (Fransız asıllı olmasına rağmen) V.R. Rozen, Rus şarkiyatının geleceğinin parlak olacağına inanıyordu⁴ ve genç şarkiyatçıların yetişmesi için büyük gayret gösteriyordu.⁵ V.V. Bartold'un ifadesine göre:

---

* (Bu çeviri Bartold V.V., *Soçineniya*, c. I, s. 14-21 adlı eserden yapılmıştır.) BARTOLD'un hayatı ile ilgili daha geniş bilgi için bkz.: V.V. Bartold, *Avtobiografiya*, *Ogenok Dergisi*, 1927, Nu.: 40; Bartold V.V., *Materiali Dlya Biografiçeskogo Slovarya Deystvitelnih Çlenov Akademii Nauk*, Bölüm I, Pg., 1915, s. 19-24; Kraçkovskiy, Pamyati V. V. Bartolda, *Krasnaya Gazete*, L., (21. VIII.) 1930, Nu.: 197 (2555) (Akşam baskısı); N. Ya. Marr, Vasiliy Vladimiroviç Bartold, *Soobşçeniya GAİMK*, 1931, Nu.: 1, s. 8-12; İ. İ. Umnyakov, V. V. Bartold, *Po Povodu 30-Letiya Professorskoj Deyatelnosti*, Byull. SAGU, Nu.: 14, Taşkent, 1926, s. 175-206; M. Dostojevskiy, W. Bartold zum Gedächtnis. Versuch einer Charakteristik, *WI*, Bd XII, H. 3, 1931, s. 89-136; P. Peliot, W. Bartold, *T'oung Pao*, c. XXVII, 1930, s. 458-459. Bartold hakkındaki diğer çalışmalar için Bkz. İ.İ. Umnyakov, *Annotirovannoy Bibliografii Trudov Akademika V.V. Bartolda*. (Moskva, 1976).

¹ *Ogonek*, 1927, Nu.: 40 (Bundan sonra: *Avtobiografiya* şeklinde verilecektir).

² *Avtobiografiya*.

³ Bkz.: Pamyati akademika V.R. Rozena, (Redaktör: İ. Yu. Kraçkovskiy), M. -L., 1947 (Bilhassa A.Yu. Yakubovskiy'in *V. R. Rozen Kak İstoriç* adlı makalenin devamı).

⁴ V. Rozen aynı zamanda *III Mejdunarodnogo Kongressa Vostokovedov v S. -Peterburge v 1876* (III. Uluslararası Doğu Bilimcileri Kongresi, S. Petersburg-1876) adlı kongrenin de düzenleyicilerinden biridir.

⁵ O zaman üniversitede profesörlük payesini almak için enstitüde kalanların derecesi yaklaşık olarak şimdiki aspiranturaya; magesterlik sınavı da kandidatlık sınavına denk gelir.

“Üniversite çalışmalarında o zamanın diğer genç şarkiyatçıları gibi, daha çok Arabiyatçı Profesör Rozen’in idaresinde idi. Yetenekli ve enerjik âlim yeni şarkiyatçıları hemen kendine çekiyordu⁶.” V.V. Bartold üniversitede Türkolog P.M. Melioranskiy (1868-1906)⁷ ve yaş farkına rağmen fırsatlar el verdiği ölçüde Türkolog akademisyen V.V. Radloff (1837-1918) ile de yakınlaştı⁸.

V.V. Bartold, daha üniversitede iken ilmî araştırmalar yapıyordu. 1889 yılında V.V. Bartold *O Hristianstve v Sredney Azii*⁹ (Orta Asya’da Hıristiyanlık) adlı makalesinden dolayı fakülte tarafından gümüş madalya ile ödüllendirildi. V.V. Bartold 1891 yılında üniversiteyi bitirdikten sonra V. R. Rozen’in tavsiyesi ile 1891-1892 yıllarında yüksek ihtisas için kendi imkânları ile Finlandiya, Almanya, İsviçre, Kuzey İtalya, Avusturya, Macaristan ve Krakov’a (Polonya) gitti¹⁰. Halle Üniversitesinde (Almanya) İslâmiyatçı August Müller’in (1848-1892) derslerini dinlemiş, hocaları gibi o da kendisine bir yakınlık hissetmiştir. Strasburg Üniversitesinde (Fransa) ise ünlü Arabiyatçı Teodor Nöldeke’nin¹¹ (1836-1930) derslerini dinlemiştir. V.V. Bartold ülkesine döndüğünde Sen Petersburg Üniversitesinde “Doğu Tarihi Bölümünde profesörlüğe hazırlanmak için istihdâm edildi (1892).” 1893 yılında magister oldu¹². 1896 yılında privat-dotsent (Yüksek okulda ders verebilecek yeterlilik derecesi, yardımcı doçent) oldu. Privat-dotsent unvanını alarak Sen Petersburg Üniversitesinde ders vermeye başladı¹³; verdiği derslerden bazıları daha sonra yayımlandı. V.V. Bartold 1897-1901 yıllarında Sen Petersburg Üniversitesinde Mints kabinesinin koruyuculuğunu yaptı.

19. yy. ’ın 90’lı yılları V.V. Bartold için bir çok temel kaynak üzerinde çalışma dönemi oldu, daha çok yayımlanmamış eserleri araştırarak o yıllarda *Türkistan v epohu mongol’skogo naşestviya*¹⁴ (Moğol İstilâsı Döneminde Türkistan) adlı temel çalışmasını ortaya koymuştur. Bu çalışmasını 1900 yılının sonunda Doğu Dilleri Fakültesine magister tezi olarak sundu. Tezini savunduktan sonra V.V. Bartold, Doğu Bilimleri Tarihi Doktoru unvanını aldı¹⁵.

V.V. Bartold, 1901 yılında profesör, 1906’da da Sen Petersburg Üniversitesi ordinaryüs profesörü oldu. 1906 yılından 1910 yılına kadar Doğu Dilleri Fakültesinin sekreterliğini yaptı. 1910 yılında İlimler Akademisinin muhabir üyesi, 1913 yılında ise (12 Ekim) tam üyesi oldu. 1905-1912 yılları Rus Arkeoloji Cemiyeti Doğu Bölümü

⁶ *Avtobiografiya*.

⁷ Melioranskiy İvan Mihayloviç, 1868-1906, Türkolog. Başlıca eserleri: *Kratkaya Grammatikda Kazak-Kirgizskogo Yazıkda* (Kazak-Kırgız dillerinin Kısa Grameri), 1-2, 1894-1897; *Ob Orhonkih i Yeniseyskih Nadgromih Pamyatnikah s Nadpisyami* (Orhon ve Yenisey Yazılı Mezar Taşları Üzerine), JVNP, Haziran 1898; *Zaimstvovannye Vostoçnye Slova v Russkoy Pismennosti do Mongolskogo Vremeni* (Moğol Devrinden Önce Rus Edebî Diline Giren Doğu Menşeli Ödünç Sözler), İzd. Otdeleniya Russkogo Yazıkı i Slovesnosti Akademi Nauk, 1905, X, 4. vb. (Ahmet TEMİR, *Türkoloji Tarihinde Wilhelm Radloff Devri*, Ankara, 1991, s. 44, 106. d. - C. B.)

⁸ Ag. m.

⁹ *O Hristianstve v Turkestane v Do-Mongolskiy Period* adı ile (ZVORAO, c. VIII), 1893 yılında yayımlanmış olup, Bartold’un ilk yayınlanan makalesi *Pizanets Isol* (ZVORAO, c. VI, 1892)’ dur.

¹⁰ Krakov o zaman Avusturya-Macaristan sınırında bulunuyordu.

¹¹ T. Nöldeke Rus İlimler Akademisinin de üyesi idi (1885’den itibaren muhabir üye, 1927’den itibaren de şeref üyesi).

¹² Rus Doğu bilimciliğinin itibarını yükseltmek için Rozen, öğrencilerinden çalışmalarını Rusça olarak vermelerini istedi. Rusça yazılan kitapların okunacak bir değerinin olmadığı Batı Avrupa’da yaygın olan bir görüştü.

¹³ İlk dersinin konusu *Obrazovaniye İmperii Çingiz-Han* (Cengiz Han İmparatorluğu’nun Teşekkülü) olup ZVO, c. X, 1897, s. 105-119’ da basılmıştır.

¹⁴ S. Petersburg, 1898-1900 (I. Bölüm metinler, II. Bölüm araştırma)

¹⁵ Ayrıntılı bilgi için bu eserin önsözüne bakınız.

sekreterliği görevini ifa etti, 1908-1912 yılları arasında *Zapisok Vostochnogo Otdeleniya Russkogo Arheologičeskogo Obščestva* (ZVORAO) (Rus Arkeoloji Cemiyeti Doğu Bölümü Notları) nin redaktörü oldu¹⁶. Bilhassa Marko Polo'nun seyahatinin İ.P. Minayev'in tercüme edip cemiyetin *Puteşestviya* (Seyahatler) adı ile yayınladığı eserin redaktörü oldu¹⁷. 1912 yılında *Mir İslama*¹⁸ (İslâm Dünyası) adlı ilmî derginin redaktörü ve yayıncılarından biriydi. V.V. Bartold İçişleri bakanı Makarov'un dergiyi ilmî, hakikî anlayışından uzaklaştırıp çarlığın millî ve koloni siyasetinin yapıldığı bir dergiye dönüştürme isteğini reddetti ve bunun sonucunda da redaktörlükten uzaklaştırıldı. V.V. Bartold 1903 yılında kurulan Rus Orta ve Doğu Asya Araştırmaları Komitesi'nin iki sekreterinden biriydi; V.V. Bartold'un dediği üzere, bu görevde bulunduğu süre içerisinde komitenin bütün protokolleri sadece onun tarafından düzenlenmiştir¹⁹.

El yazmaları üzerine çalışmak ve araştırmalar yapmak için Orta Asya'ya ilmî seyahatlerde bulunmuştur; Bartold Sen Petersburg Üniversitesi ve İlimler Akademisi adına 1893-1894 yıllarında Orta Asya'ya gitti. 1902 yılında da Sen Petersburg Üniversitesi adına gitti. Rus Orta ve Doğu Asya Araştırmaları Komitesi adına kazı yapmak üzere 1904 ve 1916 yıllarında da Semerkant'a gitmiştir²⁰. V.V. Bartold: “Orta Asya'ya yaptığım seyahatlerin arasında en başarılısı 1902 yılında sadece el yazmaları için yaptığım seyahattir. Doğu tarihinde hiç kimse tarafından kullanılmamış bu materyallerin bolluğu karşısında el yazmalarını okurken eski şehirlerin yerinde yaptığım kazılardaki gibi âdeta yeni bir dünya keşfediyormuşçasına zevk duydum” diye yazıyordu²¹. V.V. Bartold 1900 ve 1908 yıllarında ilmî çalışmalar yapmak için Kafkasya'ya gönderildi (Ani [Türkiye]). V.V. Bartold sürekli yurtdışına gidiyordu. 1895 yılında Paris, Londra-Oxford, Hollanda, 1898 yılında Almanya, 1905'te Almanya, Avusturya, Tirol, İsviçre, 1906 yılında Avusturya, Sırbistan, Bulgaristan, Türkiye, Mısır, 1908-1909 yıllarında İtalya, Napoli'ye kadar, Budapeşte, 1909 yılında Finlandiya, 1911 yılında İrlanda, Kuzey Amerika, Almanya, Fransa, 1912 yılında (Viyana, Tübingen, Hamburg, Lubec), 1913 yılında (İsveç, Norveç), 1914 yılında (İsveç, Danya, İngiltere, Gibraltar, Tulon, İtalya, Yunanistan, Bulgaristan, Romanya).

V.V. Bartold üstün çalışma gayreti ile diğerlerinden farklıydı. Hocalığı, ilmî cemiyetler ve dergilerdeki görevlerine rağmen, asıl işini araştırmacılık olarak görüyordu²². Bartold İran, Kafkasya ülkeleri, Arap ülkeleri, Türk halkları, Moğollar, İslâm tarihi ile ilgileniyordu, fakat daha çok Orta Asya üzerine çalışmıştır. V.V. Bartold, V.V. Gregoryev ve N.İ. Veselovskiy'in başlattıkları Orta Asya tarihini araştırma geleneğini devam ettirdi. V.V. Bartold, Orta Asya'da yerli âlimlerle ilişkisini devam ettirerek, *Turkestanskiy Krujok Lyubiteley Arheologii* (Türkistan Arkeoloji Meraklıları Derneği) nin çalışmalarına katılarak (1895-1917)²³ *Turkestanskiy Vedomosti* (Türkistan Belleteni), *O Kraina* (Sınır), *Russkiy Turkestan* (Rus Türkistanı) dergileri ve diğer yerli organlarla işbirliği yaparak geniş ilmî ve sosyal faaliyetlerde bulunuyordu. V.V. Bartold'un ilmî ve

¹⁶ Periyodik olarak yayımlanmayan bu dergi 1886-1921 yılları arasında Rus Doğu Bilimcileri'nin ana yayın organı olarak, 1908'e kadar V.R. Rozen'in yönetiminde yayımına devam etmiştir.

¹⁷ S. Petersburg, 1902 (Bartold için Soçineniya birinci cildin sonundaki bibliyografyaya bakınız).

¹⁸ *Obşestva vostokovedeniya* (Doğu Bilimi Cemiyeti) yayımları.

¹⁹ Bkz.: V.V. Bartold, *Vospominaniya o S. M. Dudine*, Sbornik Muzeya antropologii i etnografii AN SSSR, c. IX, 1930, s. 350, Dipnot 1.

²⁰ Bartold'un ifadesine göre bu kazı çalışmasına *Radloff'un tesiri ile* katılmıştır. (Avtobiografiya).

²¹ *Avtobiografiya*.

²² A. g. m.

²³ Bkz.: LUNİN, B. V., *İz İstorii Russkogo Vostokovedeniya i Arheologii v Turkeстане. Turkestanskiy Krujok Lyubiteley Arheologii* (1895-1917), Taşkent, 1958.

sosyal faaliyetleri çok yoğundu²⁴. V.V. Bartold Doğu bilimi sahasında bizde ve yurt dışında 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra ünlü oldu.

Bolşevik ihtilâlinde sonra V.V. Bartold'un ilmi, sosyal ve ilmi teşkilât faaliyetleri daha da arttı. İlimler Akademisinin Doğu Bilimcileri heyetinin daimi başkanı idi, Taşkent'te *Sredneaziatskiy Gosudarstvenniy Universitet-SAGU*²⁵ (Orta Asya Devlet Üniversitesi) nun kurulmasında görev aldı, bütün Doğu bilimcileri birleştiren V.V. Radloff Derneği'nin yöneticisi idi, daha sonra ise Türkoloji Merkezi'nin başkanı oldu (1928-1930), *Gos Akademiya İstorii Materialnoy Kulturu-GAIMK* (Maddî Kültür Tarihi Devlet Akademisi) başkanının yakın dostu idi, *İran*²⁵ adlı ilmi derginin, İlimler Akademisinin yayınladığı dergilerin ve daha birçok derginin redaktörü idi. V.V. Bartold Sovyet yönetimi tarafından Doğu Sovyet ülkelerinde açılan Doğu Tarihi Kürsüsü'nde, kütüphanelerde, el yazmaları arşivlerinde ve müze açma çalışmalarında görev almıştır. V.V. Bartold 1920'li yıllarda yeni kurulan *Leningradskiy Institut Jivih Vostochnih Yazıkov-LİJVYA*'da (Leningrad Yaşayan Doğu Dilleri Enstitüsü) ve Leningrad'ın diğer yüksek öğretim kurumlarında öğretmenlik faaliyetlerine devam ediyordu. V.V. Bartold 1920, 1927 ve 1928 yıllarında Orta Asya'ya ilmi seyahatler yapmıştır. Moskova, Bakü (1924)²⁶ ve Taşkent (1925 ve 1927) üniversitelerinde yerli kuruluşların daveti üzerine konferanslara gitmiştir; V.V. Bartold 1925 yılında Taşkent, Semerkant, Buhara ve Şahrısabz'a, 1927 yılında Taşkent, Buhara ve Çiva'ya geldi. V.V. Bartold 1926 yılı Mart ayında Bakü'de I. Sovyetler Birliği Türkoloji Kongresi'ne katıldı. 1926'da Taşkent'te doktora tezini savunmasının 25. yılı²⁷, öğretmenlik görevinin 30. yılı (1896-1926) kutlandı ve bu süre içerisinde V.V. Bartold'un ilmi çalışmalarının değerlendirilmesi yapıldı.²⁸

V.V. Bartold 1917 İhtilâlinde sonra da yurt dışına çıkmıştır: 1917'de Finlandiya, 1922-1923 yılları Finlandiya, Londra-Oxford, Belçika, Hollanda, Almanya. V.V. Bartold 1923 yılında Brüksel'de yapılan Uluslar arası Tarihçiler Kongresi'ne Rusya İlimler Akademisi adına katıldı. Londra'da *Kings Kolej*'inde Türk ve Moğol tarihi dersleri verdi. İşte o zaman V.V. Bartold, H. A. R. GIBB ile birlikte klâsik eseri olan *Turkestan V Epohu Mongolskogo Naşestviya*' (Moğol İstilâsı Döneminde Türkistan) nın İngilizcesini hazırlamıştır²⁹. 1926 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin ders vermesi için daveti üzerine İstanbul'a geldi³⁰. 1929 yılında Almanya'ya (Berlin, Hamburg, Hettigen) gitti.

V.V. Bartold Büyük Ekim İhtilâli'nden sonra da çalışmalarına faâl bir şekilde devam etti. Temel çalışmalarından başka³¹ V.V. Bartold *İslam* (İslâm), *Kultura Musulmansıva*

²⁴ Ansiklopedilerdeki makalelerini hesaba katmazsak V. V. Bartold'un 1913 yılına kadar 150'den fazla çalışması yayınlanmıştır.

²⁵ Üç sayısı basılmıştır (L., 1927-1929).

²⁶ Azerbaycan Devlet Üniversitesinde 1924 yılındaki *Mesto Prikaspiyskih Oblastey v İstorii Musulmanskogo Mira* (İslam Dünyası Tarihinde Hazar Çevresinin Yeri) adlı dersi okumuştur. Bu ders Bakü'de 1925 yılında basılmıştır.

²⁷ V.V. Bartold'un doktora tezini savunmasının 25 yılına ithafen yapılan bu konferansın makaleleri Arapça bir başlık altında İqd al-djumân (Jemçujnoye ojerel'e), ve *V. V. Bartoldu Turkestantskie Druzya, Uçeniki i Poçitateli* adı ile yayınlanmıştır (Taşkent, 1927).

²⁸ Bkz.: Umnyakov, İ.İ., *V.V. Bartold, po Povodu 30-Letiya Professorskoj Deyatelnosti*, Byulleten SAGU, Nu. : 14, 1926, s. 175-202.

²⁹ 1928 yılında basılmıştır.

³⁰ Orta Asya Türk Halklarının Tarihi üzerine İstanbul Üniversitesinde verilen bu dersler 1927 yılında Türkçe olarak, daha sonra da 1935 yılında Almanca, 1945 yılında da Fransızca olarak basılmıştır.

³¹ Onlar arasında bilhassa şunları belirtmemiz gerekir: *Ulugbek i yego Vremya* (Uluğbek ve Zamanı), Pg., 1918, *Mir-Ali Şir i Politiceskaya Jizn* (Mir Ali Şir ve Siyasî Hayatı), L., 1928.

(İslâm Kültürü) (ikisi de 1918), *İstoriya Turkestana*³² (Türkistan Tarihi, 1922) *İstoriya Kulturnoy Jizni Turkestana* (Türkistan Kültürel Hayatı Tarihi, 1927) adlı ilmî-popüler çalışmalarını yayınladı ve yine *Tadjiki* (Tacikler, 1925), *Kirgizii*³³ (Kırgızlar, 1927), *Turkmeni* (Türkmenler, 1929) adlı denemelerle o zamana kadar incelenmeyen bu halkların tarihinde yeni bir sayfa açtı. Akademisyen İ. Yu. Kraçkovskiy³⁴, V.V. Bartold'un bu ilmî-avâmî çalışmaları hakkında şöyle yazar: “*Avâmî olarak hazırlanmış olan bu çalışmalar bu alanda çalışanlar için çok şeyler veriyordu, çünkü sadece ilmin ulaştığı genel sonuçları toparlamıyor, kendi araştırmalarında ulaştığı önemli sonuçları da ortaya koyuyordu*”³⁵. 1892-1930 yılları arasında V.V. Bartold'un 400 den fazla ilmî çalışması basılmıştır; birkaç çalışması da ölümünden sonra basıldı³⁶. Birçok eseri yabancı dillere tercüme edilmiş (bilhassa Türkçe, Farsça ve Arapça'ya) ve yurtdışında neşredilmiştir. V.V. Bartold *Encyclopedia of İslam*'da 246 makalesi yer almıştır³⁷.

V.V. Bartold'un hayatının son yıllarında Mayıs 1928'de sevgili eşi Mariya Aleksiyevna³⁸ vefat etti. V.V. Bartold'un şahsî hayatı eşi ile sıkı sıkıya bağlıydı (çocukları yoktu). V.V. Bartold, eşinin vefatından sonra fazla yaşamadı ve Leningrad (Peterburg) yakınlarındaki sanatoryumda 19 Ağustos 1930'da 61 yaşında böbrek yetmezliğinden vefat etti. Leningrad'daki Smolensk kabristanlığına eşinin yanına defnedildi.

Akademisyen N.Ya. Marr, SSCB İlimler Akademisinin V.V. Bartold'un anısına düzenlediği oturumundaki konuşmasında onunla ilgili olarak şunları söylemiştir: “*Hayatının her gününde ve aile hayatında da olduğu gibi sebatkâr, ilme bağlı bir insan. Hâlis kalpli Vasiliy Vladimiroviç'ten ateşten korkarcasına korkarlardı. İçtenliği, samimiyeti karşısında, rakibinde bile görse onu destekler, yardım ederdi. Sahtekârlığı, samimiyetsizliği asla kabul etmezdi, kendi kardeşi bile olsa... Vasiliy Vladimiroviç eski zamanların riyakâr şartlarını sevmeydi ve sıkıntı çekiyordu, arkadaşlık ortamından uzak kalmış, yalnız idi. Ona merkezdeki kurumlardan ziyade taşradakiler yaklaşırdı*”³⁹. V.V. Bartold, her zaman Sovyet Doğu cumhuriyetlerindeki genç ilim kurumlarının kurucularını, gençleri, öğrencileri, bölge bilimi ile uğraşan yerli araştırmacıları ve ilimle uğraşanları kendine çekiyordu. Vasiliy Vladimiroviç onların hepsine ehemmiyet verirdi, her zaman yardıma hazır ve onlarla geniş bilgisini, ilmî tecrübesini cömertçe paylaşırdı. Görünüşte sert, aynı zamanda çekici, katı ilkel, yüksek talepleri olan, titiz olmakla birlikte öğrencilere karşı iyimser, ihtimamlı, içten davranırdı, hür ve samimi, dürüst biri idi. O, devrime kadar ki akademik ortamda yaygın olarak görünen dalkavukluk, makam hırsı ve riyakârlık gibi ahlâksızlıklara asla müsâmaha göstermezdi. Vasiliy Vladimiroviç üniversitedeki konferanslarında söz ustalığı yapmakla uğraşmazdı. Son derece sâde

³² Bu çalışma Orta Asya Devlet Üniversitesinde (SAGU, Taşkent), 1920 yılında ders olarak okunmuştur.

³³ İkinci baskısı 1943 yılında çıkmıştır.

³⁴ Kraçkovskiy İgnatıy Yulinoviç, 1883-1951, Arabiyâtçı, 1918'den itibaren Peterburg Üniversitesinde profesör. 1921'de Akademi üyesi. (A. TEMİR, A. g. e., s. 100, 14. d. - C. B.)

³⁵ Kraçkovskiy, İ.Yu., *Oçerki po İstorii Russkoy Arabistiki*, M. -L., 1950, s. 224-225.

³⁶ Soçineniya I. cildin sonundaki bibliyografyaya bakınız.

³⁷ Bu ansiklopedideki makalelerinin sayısı burada 246 olarak zikredilmiştir, bu 247 olmalıdır. Bkz.: Umnyakov İ.İ., *Annotirovannaya Bibliografiya Trudov Akademika V.V. Bartolda*, Moskova, 1976, s. 14-28 (C. B.).

³⁸ Mariya Aleksiyevna Jukovskaya, ünlü Rus İran filolojisi bilgini Prof. Valentin Alekseyeviç Jukovskiy'in (1858-1918) küçük kız kardeşi idi. V.A. Jukovskiy'in diğer kız kardeşi Aleksandra Alekseevna ise akademisyen Nikolay Yakovleviç Marr'm (1864-1934) eşi ve Sovyet İran bilgini Yuriy Nikolaeviç Marr'm (1892-1935) annesidir. A.A. Marr 1939 yılında vefat etmiştir.

³⁹ *Soobşçeniya GAİMK* (GAİMK Bildirileri), 1931, Nu. :1, s. 8.

konuşur, âdeta salonla sohbet ederdi. Fakat onun bu aslı dersleri titiz metodolojik hazırlıkları, ince tahlilleri ile eski tarihi kaynakları ve eski görüşleri keskin tenkidi ile aslilik arz ediyordu. Ülkesine ve Sovyet ilmine birçok zengin miras bırakan bu muhteşem insanın ve bilginin tercüme-i hâli bu şekildedir⁴⁰.

Çeviren: Cengiz BUYAR

---

⁴⁰ Bu tercüme-i hâli hazırlayan, buraya kadar belirtilen kaynakların haricinde, Prof. A.L. TROTSKİY tarafından bildirilmiş olan, Bartold'un ilmî seyahatlerinde (1925'e kadar ki) bizzat kendi eliyle yazdığı yazılardan da faydalanmıştır. V.V. Bartold'un tercüme-i hâlindeki bazı ayrıntılar Prof. V.A. Kraçkovskiy, SSCB İ.A. muhabir üyesi Prof. A.N. Kononov, Prof. İ.İ. Zarubin, Prof. V.F. Minorskiy, Prof. İ.İ. Umnyakov ve G.V. Şitov (V.V. Bartold'un son doktora öğrencisi) tarafından bildirildi. Bütün hepsine müteşekkirim.